

kutatási jelentések ilyen arányú gyarapodása mellett a Yale könyvtárának 2040-re 6000 fős dolgozói létszámra volna szüksége. Természetesen, ezt senki nem engedheti meg magának. A tartalmi kivonatok és indexek számítógépes készítése egyike a tudásrobbanásra adandó válaszoknak. Az információ iránt növekvő igények kielégítésére alkalmas specializált központok létesülnek majd, amelyek adatbankokat hoznak létre és a fejlett technika segítségével az igénylők számára az információközvetítést is biztosítani tudják. E központok hatékony használatához azonban szükséges az egymás közötti kapcsolat egy országos hálózat keretében. A legfőbb probléma a releváns programok készítése, ami előfeltétele annak, hogy az adatbankok valóban tudományos bázisként működhessenek. Ez a legnagyobb kihívás az információs szakemberek számára.

A könyvtárak működésébe is beépül az elektronika, ettől eltekintve azonban sem külső, sem belső

formájukban nem térnek el a jelenlegi modellektől. Használatuk azonban lényegesen megváltozik. A legátgófőbb gyűjtemény sem tűzheti ki új célul, hogy a világon megjelenő dokumentumtermést megszerezze állománya számára, azonban a használók számára az ismeretek továbbítása ezután is feladatuk lesz.

Valószínűleg az oktatási technológiában is döntő változás következik be, pl. a *táv-tanulás* kiterjesztésével. A legdöntőbbnek az intézményi keretek lazulása látszik.

Természetesen, az előrejelzésekben ki lehetne térni a gyakorlati élet szinte valamennyi területére, hiszen várhatóan mindenütt lényeges változásokat hoz az információs technológia fejlődése. A fentiek azonban már is elegendő jellemzik azt a fejlődési trendet, amelyet Bell próbált felrajzolni.

/ WILLIAMS, B.: The information society – How different? = Aslib Proceedings, 37. köt. 1. sz. 1985. p. 1–8. /

(Gálné Ballagi Ágnes)

A magánszektor szerepe a könyvtár- és tájékoztatásügyben

A Könyvtár- és Tájékoztatásügyi Szolgáltatások Tanácsa (Library and Information Services Council = LISC, Anglia) felkérésére készült ez az írás annak érdekében, hogy a LISC kialakíthassa véleményét a követendő politikáról a területén egyre szélesebb körben jelentkező magánszektorral illetően.

Két kultúra

Angliában egyaránt régi hagyománya van a magánvállalkozásnak és a közösségi értékek-érdekek védelmének. Ez az ellentmondás jelentkezik most is, amikor új vállalkozásokkal találják magukat szemben a régi, megbecsült intézmények az információs és a szabadidős területen. Az egyik fél álláspontja szerint az embereknek fizetniük kell az információért, a másik fél azt mondja, az embereknek joguk van az ingyenes információhoz.

Megoszlanak a két fél nézetei a LIS elsőbbséget élvező feladatainak kijelölésében is. Az egyik azt várja, hogy elsősorban az új információs (főként külföldi) piacok feltárásával, új munkalehetőségek teremtésével, a magántőke biztatásával, új vállalkozások ösztönzésével stb. foglalkozzon, a másik pedig azt, hogy az ország könyvtári forrásainak megőrzésével, könyvtárközi kooperációs vállalkozások szer-

vezésével, a közpénzek hatékony felhasználásával, az információkhoz való hozzáférés szabadságának biztosításával stb. A LISC-nek, amikor az illetékes miniszter számára javaslatokat dolgoz ki a követendő politikára vonatkozóan, e végletek között kell egyensúlyoznia.

A gazdasági lehetőségek aspektusa

Anglia gazdasági boldogulása egyre inkább az innovációs vállalkozások exportképességétől függ. Az új típusú termékek és szolgáltatások terén azonban kemény versenyben kell részt vennie. E versenyben komoly szerepet játszhatnak a könyvtári és információs szolgáltatások (Library and Information Services = LIS) szakmái, amelyek ugyancsak új termékekkel és szolgáltatásokkal kelhetnek és elégíthetnek ki új információs és szabadidős igényeket, s ezzel a gazdasági és társadalmi változások érintkezési pontjaiban foglalhatnak helyet az elkövetkező két évtizedben.

Mindeddig a LIS szakmái a "termelők" és a használók között helyezkedtek el, s közvetítő szerepet tölthettek be; általában elhatárolják magukat a tudás és a kultúra adásvételétől. Az egyik tábor szerint azonban szorosabb kapcsolatba kell lépniük a kia-

dókkal, a könyvterjesztőkkel, az információs ügynökökkel stb.

Ahhoz azonban, hogy az innovációs vállalkozások felvirágozzanak, egészen más módszerekre van szükség. Pl. a nagyközönség könyvtári szolgáltatásokkal való ellátását a magánszektorra lehetne bízni, a dokumentumokat a postai megrendelések alapján működő áruházak mintájára lehetne kölcsönözni; foglalkozni lehetne az információ csomagolásával és átcsomagolásával, ipari és kereskedelmi cégek számára profitra váltható információk nyújtásával, az új eladási technikák alkalmazásával, multi-mediás információhordozók kialakításával a kultúra és oktatás terén stb. Az információhoz újabb érték hozzáadásával növelni lehetne a keresletet.

Az ilyen tervek realizálásához meg kell győzni a bankokat, a vállalkozókat, hogy profit reményében ruházhatnak be e területeken. Ha viszont sikerül idecsalogatni a tőkét, ez újabb lendületet ad a LIS fejlődésének, a termékek és szolgáltatások kínálata megnő, több és jobb munkaalkalom nyílik, s Anglia is jobb helyzetbe kerül a világpiacon.

A társadalmi egyenlőség aspektusa

A másik tábor veszélyesnek látja ezt az irányzatot. Azt mondja, az információ túl értékes ahhoz, hogy a piac erkölcsére bizzuk. A szakmának a használók érdekeit kell képviselnie s nem információval házalnia a világ információs bazarjaiban. Hűnek kell maradnia a magasabb elvekhez, a demokratikus jogokat kell védenie, az oktatás, a kisebbségek, az élet minőségének szempontjait kell érvényesíteni.

A könyvtárak nemcsak a szabadidős igényeket elégítik ki, hanem a működőképes demokrácia előfeltételeit is jelentik. Pl. ingyenes könyvtári szolgáltatások nélkül kisebb, közforrásokból nem támogatott csoportok nem juthatnának hozzá a számukra szükséges információkhoz.

A közművelődési könyvtárak — az Unesco idevágó kiáltványa szellemében — mindazok számára ingyenes szolgáltatásokat nyújtanak, akik egyébként nem lennének képesek ezeket megfizetni (gyerekek, pedagógusok, kisebbségek, munkanélküliek, nyugdíjasok, családok, kisvállalkozások).

Gazdasági érvek is szólnak az országos, egyetemi és közművelődési könyvtárak közpénzekből való fenntartása mellett. Az általuk nyújtott ingyenes vagy támogatott áru szolgáltatások hozzájárulnak a népgazdaság teljesítőképességéhez, az intézmények működéséhez, az élet minőségének javulásához.

A szociológiai érvek megerősítik a fentieket. Az ingyenes vagy támogatott áru nyilvános könyvtári

szolgálat nehezen kivívott jogának elvesztése számos, hátrányos helyzetű társadalmi rétegben negatív hatást váltana ki.

A valóság

A gyakorlatban már eddig is sokat szenvedtek a könyvtári szolgáltatások a sorozatos takarékosági intézkedések következtében. Az egészségügy, az oktatásügy stb. mögött a könyvtárak meglehetősen hátul állnak a ranglistán; egyszerűen nem tekintik lényegesnek őket.

A lecsökkent anyagi támogatás pótlására a könyvtárak különböző módokon igyekeznek bevételhez jutni: előjegyzési, késedelmi és könyvtárközi kölcsönzési díjak, speciális dokumentumok kölcsönzési díja, reprográfiai szolgáltatások térítése, online keresések díja, kiselejtett dokumentumok eladása, könyvtári kiadványok megjelenítése, új, térítéses szolgáltatások bevezetése stb.

Ezek az erőfeszítések — különböző okok miatt — eddig kevés sikerrel jártak. Pl. nehezen lehetett ilyen célra magántőkét mozgósítani, vagy a fenntartó szervek idegenkedtek a kockázattól vagy a kereskedelmi vállalkozás konfliktusba került a könyvtár eredeti céljaival. Sok könyvtáros úgy érezte, hogy a jövedelemszerzésre fordított energia nem térül meg anyagiakban.

Hasonlóképpen vitatott ez a kérdés más országokban is. Dániában az ingyenes szolgáltatások mellett érvelők vannak szilárd többségben, Svédországban, úgy látszik, minden különösebb ellenállás nélkül vezetik be a térítéseket. Az USA-ban hevesen vitatják a bizonyos használóktól bizonyos szolgáltatásokért szedett térítéseket, mondván, hogy egyszer már az adók révén hozzájárultak ők is e szolgáltatások fenntartásához.

Az ellátás színvonalának emelése

Ilyen körülmények között a LIS-nek inkább a célok, semmint az eszközök kérdésével kell foglalkoznia. Először is a LIS színvonalát kell a lehető legmagasabbra emelni. Másodszor ki kell fejleszteni egy nagy és profitképes angol LIS-ipart, amely képes a hazai és a külföldi piacok ellátására. Harmadszor pedig a nagyközönség számára sokkal szélesebbre kell nyitni a hozzáférési lehetőségeket a könyvtári és információs forrásokhoz, tudomásul véve azt is, hogy egy korosodó társadalom csökkenő adóbevételeiből látványos fejlesztéseket nem lehet finanszírozni.

Logikus lépés tehát megvizsgálni, miképpen lehetne nagyobb felelősséget hárítani a magánszek-

torra e célok realizálása érdekében. Ilyen megvizsgálandó kérdések pl.:

- ◆ magánvállalkozókkal szerződést kötni bizonyos közművelődési, sőt országos és egyetemi könyvtári szolgáltatások nyújtására,
- ◆ a térítések bevezetése esetén, kiknek és mely társadalmi csoportoknak milyen lényeges szolgáltatásokat kellene továbbra is ingyen vagy támogatott áron nyújtani,
- ◆ a közkönyvtárak szakemberei miképpen vehetnék át a szerződéses szolgáltatások működtetését,
- ◆ a térítéses dokumentumkölcsonzés megszervezése könyvkereskedésekben, postai megrendelés alapján működő áruházakban, bevásárló központokban, könyvtári épületekben, közintézményekben,
- ◆ ipari és kereskedelmi cégek számára önköltséges vagy hasznohozó szolgáltatások nyújtása,
- ◆ az angol LIS számára a külföldi piacok feltárása,
- ◆ vállalkozókkal és beruházókkal együtt áttekinteni a számukra vonzó lehetőségeket.

Ezzel egyidejűleg megvizsgálandó, hogy a kormányzat miképpen tudná segíteni ezt a fejlődést (a-

dókedvezményekkel, állami támogatásokkal stb.), hogy az információs szakemberek, könyvtárosok és levéltárosok oktatásában milyen módosításokra lenne szükség, hogy milyen propagandaakciókat kellene indítani a közvélemény tájékoztatására és megnyerésére.

Ahhoz, hogy a kilátások megjavuljanak, radikális szervezeti és működési változásokra van szükség a LIS terén. A LISC-nek kezdeményezőként kell fellépnie, tanulva a japánoktól, akikkel az angol LIS-nek versenyeznie kell. A tervező és fejlesztő munkát azonban nem hardverre és szoftverre, az ötödik generációs számítógépekre kell összpontosítani, hanem a fő figyelmet és erőfeszítéseket a LIS-en belüli vállalkozások új generációjára kell fordítani.

/MYERS, J.: Priorities and policies – private sector involvement in our fields of interest = Journal of Information Science, 9. köt. 1. sz. 1984. p. 1–6./

(Papp István)

Az állami és a magánkézben lévő információs intézmények kapcsolata

Az információ jelentőségének növekedése felkeltette a szakirodalom érdeklődését az információs tevékenységek intézményesülése iránt is. Az itt referált cikk a Brit Nemzeti Bibliográfia Kutatási Alapítványa (British National Bibliography Research Fund) egyik jelentésén alapul, amely az angolszász szakirodalmat szemlélve az állami és a magánszféra kölcsönhatását próbálja felderíteni.

Mivel az információkezelés és a kommunikációs technológiák fejlődése és a foglalkoztatott munkaerő növekedése következtében az információs szolgáltatások egyre fontosabb szerepet játszanak az iparban és a kereskedelemben, sok országban figyeltek fel az információra mint értékesíthető áruvá és mint a gazdasági fejlődés alapjára. Ennek fényében kell tehát megvizsgálni azt a politikai szempontból sem közömbös kérdést, hogy áru legyen-e az információ, avagy az állam dotálja-e az információk szolgáltatását, illetve annak bizonyos részeit. A legtöbb vitát az állami támogatás és ellenőrzés nagyságrendje, ez a valójában korántsem kizárólagosan információpolitikai kérdés váltja ki. A minimális beleszólást követelők az egészséges versenyszellem-

mel érvelnek, ellenfeleik pedig az adófizető állampolgár jogaira hivatkoznak a profitorientált gazdasági érdekekkel szemben, és az állami támogatás -ellenőrzés ösztönző szerepét vallják.

A viták és eszmecserek fokozatosan arra a következtetésre jutnak, hogy információgazdaság csak akkor működhet jól, ha három intézménytípusa között sikeres kapcsolatrendszer és egyensúly alakul ki:

1. Mindenképpen a minisztériumi intézmények és irodák feladata az átfogó szerkezet biztosítása: adatok, statisztikák gyűjtése, kutatási programok támogatása, irányítása és a magánszektor kezdeményezéseinek ösztönzése.
2. A magánintézmények (kiadók, könyvkereskedők, információs ügynökök és kereskedők) rendeltetése a befektetés, új szolgáltatások létesítése, a meglévők továbbfejlesztése.
3. A nem profit célokat szolgáló állami és magánintézmények (kutató társulások, közkönyvtárak) azért felelősek, hogy a lakosság szabadon juthasson hozzá az információhoz.